

Eén bron, twee stromen

Ds. Jan Offringa

Openingswoord uitgesproken tijdens de studiedag 'Wat heeft de kerk met Israël?'
Op 7 november aan de PThU Amsterdam

Mevrouw de rector, mevrouw de voorzitter, geachte aanwezigen

Deze studiemiddag van de PThU roept bij mij herinneringen op aan zo'n 35 jaar geleden. Als student theologie aan de VU organiseerde ik met een studievriend een breed forum over 'Christelijke theologie na Auschwitz'. In het verlengde van het gelijknamige boek van Hans Jansen, een bloemlezing van lelijke dingen die christenen door de eeuwen heen over joden hebben gezegd. Die avond zat de aula van de VU bomvol. Ook op de theologische faculteit kwamen speciale studiedagen en colleges. Over Paulus en de Thora, of anti-judaïsme als de linkerhand van de christologie. Dat leverde belangrijke correcties op ten opzichte van de gangbare theologie. Jezus en Paulus keerden terug naar hun joodse leefwereld. Jezus in een derde zoektocht (third quest), Paulus in een nieuw perspectief. Daarover heb ik ook later als predikant, voor zover de tijd dat toeliet, heel wat dikke boeken doorgeworsteld.

Tegelijk stuitte ik regelmatig op dezelfde misverstanden. De belangrijkste is wel dat de kerk gezien wordt als een afsplitsing van het jodendom, en het huidige jodendom als de ware voortzetting van het oude Israël. Om die reden zou de kerk niet om Israël heen kunnen. Dat vraagt historisch en theologisch om forse correctie. Waar het om gaat, is dat het veelkleurige jodendom van de 1e eeuw (de tijd van Jezus en Paulus) in meerdere stromingen uiteen is gegaan. Eén daarvan is een rabbijns jodendom met sterk particuliere trekken dat vanwege besnijdenis en spijswetten lastig toegankelijk bleef voor niet-joden; die stroming staat aan de basis van het veelkleurige jodendom van nu. Tot het jodendom van de eerste eeuw behoort ook een messiaanse stroming met sterk universele trekken die de deuren opent voor niet-joden en zich ontwikkelt tot het veelkleurige christendom van nu. Over die twee tradities en hun geloofsgemeenschappen moet het volgens mij gaan. Niet over kerk & Israël maar over jodendom & christendom. Wat hebben zij wel en niet met elkaar?

Die tweede stroming, het christendom, verzet door de eeuwen een aantal paaltjes, maar snijdt nooit – ondanks Marcion – de band door met Israël en het vroege jodendom. Ook het christendom staat dus in die oude lijn, maar niet als 'jodendom voor iedereen'. Alsof rabbi Jezus de ultieme uitleg van de Thora gaf, nee, we weten beter. Wel hebben joden, en nu ook heidenen in hem iets van God ontdekten dat nieuw, of in elk geval heel verrassend voor hen was. En dat grenzen openbreekt. De kerk gaat dus een andere weg, maar niet los van haar bron! De religieuze traditie van Israël zit ook in onze genen of liever (om mee te gaan met Daniël Dennett) in onze memen. Het Oude Testament is ook ons boek.

Met het huidige jodendom is dus verwantschap, maar ook is er die breuk van de 1^e eeuw waar je niet omheen kunt. Na die breuk lukt het de kerk niet meer te geloven dat God iets speciaals heeft met een volk, land of staat. In God is geen onderscheid. Ook daarom wat mij betreft geen aparte Israëltheologie, en geen gedoe rond de meanderende vraag 'wie, wat of waar' Israël dan is. Dat maakt het nodeloos ingewikkeld.

Houd het liever – als joden daar na alle ondervonden ellende nog voor ín zijn – bij een gelijkwaardige dialoog tussen twee religieuze tradities, jodendom en christendom, die verkennen wat hen bindt en scheidt en samen willen leren. Volgens onze liberale theologie is wederzijdse erkenning in dit verband een sleutelwoord. Want erkenning van de ander – die echt anders is – staat aan het begin van vreedzaam samenleven.

Ik hoop dat we deze studiemiddag daaraan bijdraagt.